
HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANDA MULTİKULTURALİZM İDEALLARININ TƏKAMÜLÜ

Müasir bəşəriyyət olduqca mürəkkəb etnik struktura malikdir. O, özündə bir neçə min müxtəlif növ etnik birlikləri, millətləri, xalqları, etnik qrupları, tayfaları birləşdirir. Onların hamısı sayına, inkişaf səviyyəsinə və s. göstəricilərə görə bir-birindən fərqlənir. Dünya xalqlarının inkişafında cərəyan edən sosial-iqtisadi, etnik və demoqrafik proseslər müxtəlif sürətlə dünyanın siyasi xəritəsində asanlıqla sezmək olur. Yer kürəsində yaşayan etnik birliklər və millətlər planetin təxminən 200 dövlətinin tərkibinə daxildir. Odur ki, müasir dövlətlərin əksəriyyətinin çoxmillətli olduğu təəccüb doğurmur.

Bu gün əksər dövlətlərin milli tərkibi müəyyən dərəcədə mədəni rəngarəngliyi ilə fərqlənir. Ticarət, turizm, alimlərin və incəsənət xadimlərinin beynəlxalq dialoqu, ixtisaslı işçilərin istənilən ölkəyə köçmək hazırlığı və çevikliyi, habelə miqrasiya prosesləri nəticəsində əksər ölkələrdə digər mədəniyyətlərə məxsus xeyli sayda insanlar yaşayır. Hər yerdə xarici turistlər və ya biznesmenlər kimi qeyri-millətlərin nümayəndələrinə rast gəlmək olar. Bu gün xarici dünyaya açıq olan bir çox ölkələri artıq mədəni müxtəliflik cəhətdən rəngarəng məkan kimi səciyyələndirmək olar, çünki bütün xalqların nümayəndələri oraya sərbəst şəkildə gəlib-gedə, bəzən hətta həmişəlik köçə bilər. Lakin immiqrantların əksəriyyəti bir çox hallarda gəldikləri ölkədə həmişəlik qalmağa üstünlük verirlər. Bu halda üzə çıxan müxtəlif problemlərin həlli müəyyən dərəcədə həmin ölkədə yürüdülməli multikulturalizm siyasətinin uğurundan asılı olur. Vahid cəmiyyət çərçivəsində müxtəlif özünəməxsus mədəni ənənələri ilə yaşayan insanlar hamını razı salan dəqiq, birgə yaşayış qaydaları kimi bir sıra problemləri həll etməli olurlar.

“Multikulturalizm” anlayışı XX əsrin 60-cı illərində Kanadada əhalinin etnik, mədəni, dini, irqi müxtəlifliyi ilə bağlı ölkənin vəziyyətini əks etdirən istilah kimi meydana gəlmişdir [1]. Müstəqillik əldə etmiş keçmiş sovet respublikalarında və Şərqi Avropa ölkələrində qərbi demokratiyaların reseptləri təməlində həyata keçirilən bazar iqtisadiyyatına keçid, özəlləşdirmə və iqtisadiyyatın liberallaşdırılması prosesləri həmin ölkələrin ictimai-siyasi si-

masını tamamilə dəyişmişdir. İqtisadi qloballaşma, qeyri-sabitlik və etniklərarası müharibə və münaqişələr, sosial təbəqələşmə və əhalinin kütləvi yoxsullaşması milyonlarla insanı öz doğma yurd-yuvasını tərk etməyə, başqa ölkələrdə sığınacaq və ya qazanc axtarmağa məcbur etmişdir. Bu da miqrasiya proseslərinin miqyasını xeyli genişləndirmişdir. Transmilli xarakter almış miqrasiya qarşısıalınmaz hadisəyə, qlobal problemə çevrilmişdir. Bu gün dünyanın iki yüzdən çox dövləti miqrasiya dövryyəsinə cəlb edilmişdir.

Müasir dövrdə bir çox Qərb ölkələrində kütləvi immiqrasiyanın təsiri nəticəsində müxtəlif mədəniyyətlərə məxsus olan etno-mədəni birliklər formalaşmışdır. Qloballaşan dünyada müxtəlif adət-ənənələrə, etnik və dini dəyərlərə malik xalqlar və etnosların mədəniyyətlərarası dialoqa cəlb edilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Qloballaşma şəraitində informasiya inqilabının Avropa xalqlarının milli mədəniyyətlərində yaratdığı geniş miqyaslı dəyişikliklər mədəni inkişafın müəyyən tipinin təzahürü kimi görünə bilər. Lakin bu, heç də uyğun proseslərin ucdantutma bütün dünyada eyni qaydada, eyni istiqamətdə, eyni dinamika ilə yayılacağına zəmanət vermir. Əksinə, mədəni rəngarəngliyin təcəssümü olan multikulturalizm prosesləri də onun təbiətinə uyğun olaraq fərqli inkişaf zəminində cərəyan edir.

Müxtəlif mədəniyyətlərin çiçəklənməsi, onların bir-birinə qarşılıqlı təsiri üçün şəraitin yaradılması etnik dirçəliş proseslərini sürətləndirir, etnomədəni dəyərlərə marağı artırır. Etnomədəni təcridolunma və milli istisnalıq duyğusu kimi neqativ təzahürlərin dəf edilməsi multikulturalizm ideyalarının inkişafına təkan verir. Multikulturalizm siyasətini müasir dünyada baş qaldıran mədəni və etnik müxtəliflik təzahürlərinə qarşı işlənib hazırlanmış reaksiya sistemi kimi səciyyələndirmək olar. Maarifçi, linqvistik, iqtisadi və sosial istiqamətləri əhatə edən, özünəməxsus quruluşa və informasiya mexanizmlərinə malik multikulturalizm siyasətinin səmərəliliyi bir çox hallarda milli azlıqların bu siyasətin həyata keçirilməsinə cəlb edilməsi ilə şərtləndirilir. Etnomədəni, sosial, konfessional qrupların qərarların qəbul edilməsində, məsuliyyət bölgüsündə iştirakı ictimai həyatda mədəni inkişafın imkan dairəsini xeyli genişləndirir. Multikulturalizm siyasəti etnomədəni özünəməxsusluğun qorunub saxlanması şərti ilə bərabərlik, seçim sərbəstliyi və əməkdaşlıq prinsiplərinə əsaslanır. Milli mədəniyyətlərin digər mədəniyyətlərə məxsus etnomədəni, sosial, konfessional qrupların hüquqlarına hörmət, fərqli mədəniyyətlərin dərk edilməsi, qarşılıqlı anlaşma, mə-

dəniyyətlərarası dialoq mədəniyyətlərarası tolerantlıq üçün zəmin yaradır. Çoxmillətli dövlətlərin sosial qanunvericiliyində plüralizm prinsiplərinin təsbiti mədəniyyətlərarası tolerantlıq ideyalarının cəmiyyətdə yayılması üçün münbit şərait yaradır. Bu halda multikulturalizm ictimai tarazlıq və mədəniyyətlərarası tolerantlıq ideologiyası kimi ictimai-siyasi ideologiya səviyyəsinə qalxır. Multikulturalizm mövzusu müasir cəmiyyətlərdə yaranan sosial, etnomədəni, siyasi problemlərin bütün istiqamətlərini əhatə edir. Multikulturalizm milli dirçəlişin və qloballaşmanın müasir prosesləri zəminində meydana gəlmiş sosial, etnomədəni və siyasi-ideoloji fenomendir. Dinamik dəyişən cəmiyyətdə milli dirçəliş demoqrafik, siyasi amillərlə uyğunluqda müasir milli dövlətlərin, bütövlükdə beynəlxalq sosial sistemin inkişaf istiqamətlərini müəyyən edir.

Bu gün bir çox ölkələrin mədəni siyasətində assimilyasiya modelindən plüralizm modelinə, multi-mədəni modelə keçid baş verir, əvvəlki dövrlərdə milli azlıqlar öz mədəni ənənələrindən və dəyərlərindən imtina edərək, onları dominant millətin ənənələri ilə əvəz edərdisə, hazırda fərd həm çoxluğun mədəniyyəti, həm də etnik mədəniyyət istiqamətində ictimailəşməyə üstünlük verir [1].

Mədəniyyət siyasəti müəyyən obyektiv, ona bilavasitə təsir göstərən amillər çərçivəsində formalaşır. Hər hansı ölkənin mədəni siyasəti barədə təsəvvür yaratmaq üçün onun tarixi, təbiəti, coğrafi şəraiti, ictimai və fərdi həyatın əsas sahələri ilə ümumi, ilkin məlumatlarla tanış olmaq başlıca şərtlər sırasındadır.

Mədəniyyət siyasəti özəl, fərdi mədəni ənənələrin, mədəni dəyərlərin inkişafına imkan yaratmalıdır. Mədəniyyətin inkişafını onun ictimai dəyişikliklərə birbaşa və ya dolayı, mənfi və ya müsbət təsiri kontekstində deyil, başlıca məqsəd kimi qəbul etmək lazımdır [2].

Şeyxülislam Allahşükür Paşazadə “Azərbaycanın dünyada nümunəvi multikulturalizm məkanı kimi tanındığını iddia edir” [3].

Azərbaycanda multikulturalizm ideyaları ümummilli lider Heydər Əliyevin müdrik dövlətçilik siyasəti təməlində meydana gəlmişdir. Multikulturalizm siyasəti ulu öndərin layiqli davamçısı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla inkişaf etdirilir [4].

UNESCO və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri, millət vəkili Mehriban Əliyeva Azərbaycanda həm keçmişdə, həm də müasir dövrdə müxtəlif dirlərə, millətlərə hörmətlə yanaşıldığını, ölkəmizdə bütün xalqların sülh şəraitində yaşadığını, Azərbaycanın bu sahədə model olmağa hazır olduğunu bildirir [5]. O,

Azərbaycanı "... yüksək tolerantlığı ilə fərqlənən ölkə" kimi səciyyələndirir [2].

Bu gün Azərbaycan etnoqrafik rəngarəngliyi ilə seçilir. Onun ərazisində Azərbaycan türkləri ilə bərabər dağ yəhudiləri, tatlar, talışlar, kürdlər, molokanlar, ingiloylar, saxurlar, avarlar, ləzgilər, xınalıqlılar, buduqlular, qızlar kimi etnik qruplar yaşayırlar. Qeyd olunan etnik qrupların nümayəndələri özlərini azərbaycanlı saysalar da, hər bir qrup özünəməxsus fərqli mədəniyyətin elementlərini qoruyub saxlamışdır [6]. Azərbaycanda ölkənin köklü əhalisi olan azərbaycanlılarla yanaşı, nə qədər xalqlar, millətlər yaşayır: talış, avar, ləzgi, ingiloy, udin, rus, rutul... Onlar burada ölkənin tamhüquqlu vətəndaşı kimi yaşayıb-yaradırlar, təhsil alırlar, müxtəlif sahələrdə çalışırlar. Azərbaycanda azsaylı xalqların öz dillərində məktəbləri fəaliyyət göstərir. Müstəqil dövlətimizin gündən-günə çiçəklənməsində onların da əməyi var. Bu da Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin və onun layiqli davamçısı, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin uzaqgörən siyasətinin bəhrələridir [7].

Heydər Əliyevin təşəbbüsü və göstərişi ilə milli azlıqların ədəbiyyat, mədəniyyət, dil, tarix, adət-ənənələrinin və s. qorunub saxlanmasına, inkişaf etdirilməsinə qanuni zəmin yaradıldı. Bu məqsədlə onlara müntəzəm şəkildə maliyyə yardımları göstərildi. Milli azlıqların mədəni mərkəzləri kommunal xərclər, kirayəhaqqı ödənilmədən yerlə təmin olundular. Onların əlifbaları, doğma dillərində dərslikləri hazırlandı, kitablarının, qəzetlərinin nəşri üçün dövlət büdcəsindən vəsait ayrıldı, respublika radiosunda, yerli özəl televiziyalarda və qəzetlərdə doğma dillərində veriliş və materiallar hazırlanmasına şərait yaradıldı, müxtəlif konfessiyaların hamısının sərbəst və azad fəaliyyət göstərməsinə tam hüquqi təminat verildi. Etnik qruplardan hər hansı birinin itirilməsinin bütün bəşəriyyət üçün əvəzsiz itki olacağını Heydər Əliyev gözəl dərk edirdi [8].

Heydər Əliyev daxili siyasətində vətəndaşların vahid amal və məqsəd ətrafında birləşdirilməsi istiqamətində addımlarını etnik-milli müstəvidən dövlətçilik və vətənpərvərlik müstəvisinə ustalıqla və mükəmməl formada keçirərək, respublikanın əsas vətəndaşları olan türk kökənli çoxluqla digər milli azlıqların, etnik qrupların birliyinə nail ola bilmişdir [9]. S.Quliyeva yazır ki, "Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra milli azlıq və etnik qrupların hərtərəfli inkişafı üçün dövlət tərəfindən zəmin yaradılmışdır. Ümummilli lider Heydər Əliyev həmişə ölkə ərazisində yaşayan azsaylı xalqlara hörmətlə yanaşmış, onların bütün sahələrdə azad fəaliyyəti üçün dövlət səviyyəsində şərait yaratmışdır" [10].

Heydər Əliyevsiz Azərbaycanın varlığı mümkün deyildi. Odlar Ölkəsinin böyük oğlu Heydər Əliyev yalnız Azərbaycana deyil, bütün Avropaya, bütün dünyaya məxsusdur [11].

ƏDƏBİYYAT

1. Məmmədkərimova S. Multikulturalizm fenomeni. Bakı, 2013
2. Hüseynov İ., Əfəndiyev T., Abbasov N. Dünya mədəniyyət siyasəti. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı, "Mars-Print" NPF. 2012. səh. 6-7
3. <http://maarif.deyerler.org>
4. Məmmədkərimova S. Multikulturalizm ideologiyası Heydər Əliyevin mədəni irsi kontekstində. Bakı, 2013
5. <http://www.bakuforum.org/ru/> M.Əliyevanın UNESCO Baş Konfransının prezidenti, Macarıstanın UNESCO yanında daimi nümayəndəsi Katalin Boqyayla görüşdə çıxışı
6. http://www.azerbaijans.com/content_1703_az.html
7. <http://karaoke.musigi-dunya.az/azsayli.html> Bədəlbəyli F. Azərbaycanda yaşayan azsaylı xalqların mahnıları. Toplu. Bakı, 2011
8. <http://www.medeniyyet.az> 09.05.2009. Səbuhi. Tolerantlıq ənənəsi yaşayır
9. www.elibrary.az Həsənov Ə. Heydər Əliyev və Azərbaycanın 20 illik milli inkişaf strategiyası: xarakteristikası, əsas vəzifələri və tələbləri. "Səs". 2012. 9 may. № 82
10. <http://anl.az> Quliyeva S. Azərbaycanda yaşayan azsaylı xalqların adət və ənənələrinin təbliğində kitabxanaların rolu. Metodik vəsait. Bakı. M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası. 2012
11. <http://www.maup.com.ua/ru/news/> "Heydər Əliyev: milli təhsil və milli tərbiyə. Heydər Əliyevin 90 illik yubileyinə həsr olunmuş Beynəlxalq elmi-praktik konfransın materialları. Ukrayna Regionlararası Personalı idarəetmə akademiyasının elmi iş üzrə prorektoru prof. N.Qolovatının konfransda giriş sözü. Ukrayna, Kiyev, 14 mart 2013-cü il

Açar sözlər: multikulturalizm, multikulturalizm idealları, mədəniyyətlər-arası dialoq, Heydər Əliyev, azsaylı xalqlar.

Сабина Мамедкеримова (Азербайджан)**Гейдар Алиев и становление идеалов мультикультурализма в Азербайджане**

Сегодня многие страны, отличающиеся этнокультурным разнообразием, открыты внешнему миру. Представители всех народов могут свободно приехать и уехать, иногда даже навсегда переехать. Принципы мультикультурализма способствуют формированию межкультурного диалога людей. Идеи мультикультурализма в Азербайджане появились благодаря мудрой государственной политике общенационального лидера Г.Алиева.

Ключевые слова: мультикультурализм, идеи мультикультурализма, межкультурный диалог, Гейдар Алиев, малочисленные народы.

Sabina Mamedkarimova (Azerbaijan)**Heydar Aliyev and the formation of ideals of multiculturalism in Azerbaijan**

Nowadays, many countries, differing ethnocultural diversity, are open for the world. Representatives of all people can freely arrive and leave, sometimes even to move forever. The principles of multiculturalism promote formation of cross-cultural dialogue of the people. Ideas of multiculturalism in Azerbaijan appeared as a result of a wise state policy of the national leader H.Aliyev.

Keywords: multiculturalism, ideas of multiculturalism, intercultural dialogue, Heydar Aliyev, small nations.